

6. Скіцько В. І. Оцінка ризику методом Value-at-Risk Економіка : проблеми теорії та практики / В. І. Скіцько. – Д. : ДНУ, 2005. – Вип. 202. – С. 158-165.

7. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України / Постанова Правління Національного банку України від 6 серпня 2009 р. № 460 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09>

8. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу / Г. І. Купалова. – К. : Знання, 2008. – 639 с.

9. Гранатуров В. М. Экономический риск : сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и Сервис, 1999. – 112 с.

10. Чернова Г. В. Управление рисками : Учебное пособие / Г. В. Чернова, А. А. Кудрявцев. – М. : ТК Велби, Издательство «Прспект», 2003. – 160 с.

11. Стоянова Е. С. Финансовый менеджмент: теория и практика / Е. С. Стоянова. – М. : Перспектива, 2003. – 656 с.

12. Страхування : теорія та практика / [Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Внукової. – Харків : Бурун Книга, 2004. – 376 с.

13. Соловьев В. И. Математические методы управления рисками / В. И. Соловьев. – М. : ГУУ, 2003. – 100 с.

УДК 338.1

Л.О. Кошембар
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківського бізнесу,
Університет економіки та права «КРОК»

Недосконалість законодавчого забезпечення як загроза фінансовій безпеці підприємств

У статті висвітлено загрози фінансовій безпеці підприємств, що виникають унаслідок недосконалості законодавчого забезпечення діяльності. Показано, що зокрема при різночитанні норм податкового законодавства нині виникає загроза зростання податкового навантаження, штучного збільшення податкової бази, подвійної сплати податків і загальної переплати податкових зобов'язань, порушуються базові принципи функціонування податкової системи.

Ключові слова: фінансова безпека, підприємства, законодавство, податок на прибуток підприємств, авансові внески, Державна податкова служба України.

Л.О. Кошембар
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансов и банковского бизнеса,
Университет экономики и права «КРОК»

Несовершенство законодательного обеспечения как угроза финансовой безопасности предприятий

В статье освещены угрозы финансовой безопасности предприятий, возникающие вследствие несовершенства законодательного обеспечения деятельности. Показано, что в частности при разночтении норм налогового законодательства ныне возникает

ет угроза возрастания налоговой нагрузки, искусственного увеличения базы налогообложения, двойной уплаты платежей и общей переплаты налоговых обязательств, нарушаются базовые принципы функционирования налоговой системы.

Ключевые слова: финансовая безопасность, предприятия, законодательство, налог на прибыль предприятий, авансовые платежи, Государственная налоговая служба Украины.

L.O. Koshembar

PhD in Economics,

*Associate Professor of Finance and Banking Business Department,
"KROK" University*

Imperfection of Legislative Support as a Threat to Enterprises Financial Security

The article reveals threats to the enterprise financial security that appear as a result of imperfection of legislative support of business activity. It shows that particularly at various readings of tax legislation norms the threat appears due to tax liabilities increase, artificial increase of tax basis, double tax payments and total overpayment of tax liabilities, moreover the basic principles of tax system functioning are violated.

Key words: financial security, enterprises, legislation, company income tax, advance payment, State Tax Administration of Ukraine.

Постановка проблеми

Важливою умовою розвитку економіки та формування належного рівня економічної та фінансової безпеки як держави в цілому, так і окремих господарюючих суб'єктів є розроблення та практична реалізація законодавчого забезпечення, що відповідає світовим стандартам, обличене внутрішніх суперечностей, унеможливує різночитання окремих норм та утворює умови стабільного й ефективного функціонування національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми законодавчого забезпечення діяльності господарюючих суб'єктів і формування належного рівня їх фінансової та загалом економічної безпеки знайшли своє відображення в сучасній науковій літературі. Зокрема, О. Петришин та Д. Лук'янов [1] обґрунтували засади розмежування законодавства у сфері національної безпеки за двома напрямками: законодавство у сфері внутрішньої безпеки та законодавство у сфері зовнішньої безпеки. На їхню думку законодавство про внутрішню безпеку регулює правові відносини в суспільстві, що виникають між державними органами та посадовими особами, органами місцевого самоврядування та громадянами, і спрямоване на захищеність життєво важливих інтересів, матеріальних, інтелектуальних і духовних потреб людини та громадянина. У свою чергу законодавство у сфері зовнішньої безпеки регулює правовідносини на міждержавному рівні та спрямоване на захист національних інтересів, що виходять ззовні [1]. Дослідник О.С. Вихристюк виділив позитивні й негативні наслідки впливу законодавства й державного регулювання на економічну безпеку підприємств [2]. Зокрема до позитивних науковець відніс появу недержавного сектору в економіці та фінансових посередників, створення умов для конкурентної боротьби та продукції вітчизняних підприємств, збільшення притоку закордонних інвестицій. До негативних – високі податкові ставки та відсутність системи податкових пільг, відсутність субсидій і дотацій

підприємствам недержавного сектору, незначні гарантії іноземним інвесторам, відсутність сприятливого інвестиційного клімату, жорсткі обмеження діяльності [2]. У науковій літературі висвітлюється й багато інших аспектів законодавчого забезпечення діяльності та безпеки підприємств.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Малодослідженими залишаються проблеми виникнення різноманітних загроз через недосконалість законодавчо-нормативних актів, можливість їх різночитання, внутрішню неузгодженість, хоча питанням законодавчого забезпечення діяльності підприємств, зокрема й формуванню належного рівня фінансової та загалом економічної безпеки традиційно приділяється увага в науковій літературі. Особливо це стосується податкових правовідносин, які часто справляють вирішальний вплив на фінансове забезпечення, ефективність господарювання та фінансово-економічний стан підприємств.

Формулювання цілей статті

Метою цього дослідження є виявлення загроз фінансовій безпеці підприємств, що виникають унаслідок недосконалості законодавчого забезпечення діяльності, зокрема через різночитання норм податкового законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Яскравим прикладом, коли неоднозначне трактування норм законодавства загрожує фінансовій безпеці господарюючих суб'єктів, стала неузгодженість вимог різних нормативно-законодавчих актів з питань сплати авансових внесків з податку на прибуток у 2013 році. Так, до Податкового кодексу України [3] (далі – ПКУ) за три роки його функціонування понад сорок разів вносилися зміни. Одна з них [4] була зумовлена перебігом адміністративної реформи та стосувалася порядку подання податкової декларації, сплати авансових внесків з податку на прибуток підприємств.

Зокрема законодавством [4] було обумовлено, що у зв'язку зі зміною порядку подання декларацій з податку на прибуток та сплати податкових зобов'язань з цього прибутку:

а) платники податку на прибуток, дохід яких за підсумками 2012 р. перевищить 10 млн. грн., повинні будуть:

- подати декларацію з податку на прибуток тільки один раз за підсумками року;
- щомісяця сплачувати авансові внески в розмірі 1/12 податкового зобов'язання, нарахованого за підсумками 2012 року.

Також, відповідно до вимог абзацу другого пункту 2 підрозділу 4 розділу ХХ ПКУ [3] платники податку на прибуток (у тому числі й ті, дохід яких за підсумками 2012 р. перевищить 10 млн. грн.) сплачують авансові внески з податку на прибуток за січень-лютий 2013 р. в розмірі 1/9 податкового зобов'язання, нарахованого за підсумками 9 місяців 2012 року. Було передбачено, що вказана норма діє лише у 2013 році.

Попри такі чіткі норми законодавства Наказом Державної податкової служби України [5] була надана Узагальнююча податкова консультація щодо особливостей подання декларацій з податку на прибуток та сплати податку у 2013 р., роз'яснення якої не відповідають вимогам ПКУ [3] та змісту і суті змін, що вносилися до нього [4]. Адже відповідно до роз'яснень Державної податкової служби України [5] платники податку на прибуток, зокрема, зобов'язані:

✓ включити до розрахунку 1/9 частини, нарахованого до сплати податку на прибуток, для сплати авансових внесків у січні-лютому 2013 р. суму авансового

внеску при виплаті дивідендів, що була сплачена за 9 місяців 2012 р. за місцезнаходженням юридичної особи;

✓ не враховувати переплату з податку на прибуток, накопичену на особовому рахунку станом на 18 січня 2013 р., у рахунок сплати авансових внесків протягом 2013 р.;

✓ не враховувати авансові внески з податку на прибуток при виплаті дивідендів у зменшення зобов'язань з податку на прибуток протягом 2013 р.;

✓ визнати авансові внески у розмірі 1/9 або 1/12 частини, нарахованого до сплати податку на прибуток за даними податкової звітності за 9 місяців 2012 р. та за 2012 р., узгодженими податковими зобов'язаннями шляхом їх нарахування Державною податковою службою в картці особового рахунку в автоматизованому режимі без надання безпосередньо платником податків податкової звітності.

Щоб цілковито досягнути невідповідності вказаного роз'яснення Державної податкової служби України, діючому законодавству слід враховувати таке. Нині, згідно з внесеними до ПКУ змін [4], вирізняються два види авансових внесків, сплату яких передбачено двома різними нормами:

– перший вид – у січні-лютому 2013 р. платники податку на прибуток які починаючи з 2013 р. подають річну податкову декларацію, до 20 числа наступного за звітним місяця мали сплачувати авансовий внесок у розмірі 1/9 податку на прибуток, нарахованого в податковій звітності за 9 місяців 2012 року. Сплата цього внеску регулюється пунктом 2 підрозділу 4 розділу XX ПКУ [3];

– другий вид – щомісяця платники податку на прибуток (крім новостворених, виробників сільгосппродукції, неприбуткових організацій і платників податків, у яких доходи, що враховуються при визначенні об'єкта оподаткування, за останній річний звітний податковий період не перевищують 10 млн. грн.) сплачують авансовий внесок із податку на прибуток у порядку і в строки, установлені для місячного податкового періоду, у розмірі 1/12 нарахованої до сплати суми податку за попередній звітний (податковий) рік. Сплата цього внеску регулюється пунктом 57.1 ПКУ [3].

Потрібно звернути увагу, що сплата авансових внесків у січні-лютому 2013 р. була передбачена тільки першою нормою – пунктом 2 підрозділу 4 розділу XX ПКУ, а їх особливістю є те, що вони сплачуються тільки один раз. Проте, за роз'ясненнями Державної податкової служби [5] ця норма порушується.

Крім того, відповідно до існуючого порядку декларування податку на прибуток [6] сума нарахованого у звітному (податковому) періоді податку (рядок 14 декларації з податку на прибуток підприємства) слугує базою для нарахування авансових внесків у наступному періоді. Проте, й ця норма порушується роз'ясненнями Державної податкової служби України [5], адже податківці розуміють «податок, нарахований у звітності за дев'ять місяців» як сукупну величину власне суми податку (рядок 14 декларації) та суми авансового внеску при виплаті дивідендів, що повинна бути сплачена у звітному (податковому) періоді за місцезнаходженням юридичної особи (рядок 20 декларації). Це цілком суперечить вимогам ПКУ [3] та порядку декларування податку на прибуток [6].

При такому підході штучно збільшується база для сплати авансових внесків і можлива повторна сплата суми авансового внеску при виплаті дивідендів: у складі авансового внеску з податку на прибуток та безпосередньо при виплаті дивідендів. Зазначене призведе до виникнення переплати з податку на прибуток.

Згідно з існуючим порядком оподаткування дивідендів [3, пункт 153.3] емітент корпоративних прав, який приймає рішення про виплату дивідендів, повинен нарахувати та сплатити авансовий внесок з податку на прибуток від суми

фактично виплачених дивідендів, без зменшення їх суми на суму авансового внеску. Такий авансовий внесок перераховується до бюджету до або одночасно з виплатою дивідендів. При цьому ПКУ визнається, що в цьому разі сплачений авансовий внесок – це не самостійний податок, а невід’ємна частина податку на прибуток. З цих причин нормами ПКУ передбачено зменшення суми нарахованого податку на прибуток звітного періоду на суму авансового внеску, сплаченого протягом такого звітного періоду, у зв’язку з нарахуванням дивідендів. При цьому зазначене зменшення здійснюється в межах суми нарахованого податку. Для цього в декларації з податку на прибуток сума податку на дивіденди відображається у складі показника рядка 13 «Зменшення нарахованої суми податку». У свою чергу, при розрахунку показника рядка 14 «Податок на прибуток за звітний (податковий) період» підприємства зменшують нараховану суму податку (сума рядків 11 «Податок на прибуток від діяльності, що не підлягає патентуванню» і 12 «Податок на прибуток від діяльності, що підлягає патентуванню, зменшений на вартість торгових патентів») на суму за рядком 13 декларації (у тому числі на суму сплачених авансових внесків при виплаті дивідендів).

Отже, порядок розрахунку податку на прибуток, установлений ПКУ, прямо передбачає необхідність зменшення суми нарахованого податку на прибуток на величину авансового внеску, сплаченого при виплаті дивідендів. Проте, за роз’ясненнями Державної податкової служби України [5] як базу для розрахунку авансів пропонується брати «чистий» (незменшений) податок на прибуток. Тим самим сплата таких авансових внесків буде здійснена двічі, що суперечить нормам ПКУ [3, пункт 57.1].

Крім того, важливо зазначити, що не перекрита сума авансового внеску не є переплатою [3, пункт 153.3.4] – вона переноситься у зменшення податкового зобов’язання наступного податкового періоду, а при отриманні в такому періоді збитків – у зменшення податкових зобов’язань майбутніх податкових періодів. Але ця норма також порушується за роз’ясненнями Державної податкової служби України [5], у якому прямо заборонено враховувати переплату з податку на прибуток, накопичену на особовому рахунку станом на 18 січня 2013 р., у рахунок сплати протягом 2013 р. авансових внесків у розмірі 1/9 або 1/12 частини, нарахованого до сплати податку на прибуток, за даними податкової звітності за 9 місяців 2012 р. та за 2012 рік. Це свідчить про порушення у роз’ясненні норм ПКУ, зокрема статті 43, якою визначено умови повернення зайво сплачених грошових зобов’язань.

У цілому можна стверджувати, що наведена вище невідповідність трактовок Державної податкової служби України нормам чинного законодавства призводить до порушення одного з основних принципів податкового законодавства України – принципу рівності всіх платників податку перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу, затверджених ПКУ [3, підпункт 4.1.2 пункту 4.1 статті 4] та Конституцією України [7].

Також заборона врахування переплат призводить і до проблем технічного характеру та свідчить про певне перевищення повноважень Державною податковою службою України. Так, згідно з існуючим порядком ведення органами державної податкової служби оперативного обліку платежів до бюджету [8] для кожного підприємства відкрито лише один загальний особовий рахунок. У зв’язку з цим нарахування авансових внесків за січень і лютий 2013 р. в картках

особових рахунків платників податку здійснюється в автоматизованому режимі, тобто наявна переплата автоматично згортається при кожному нарахуванні авансових внесків у 2013 році. При цьому, за нормами ПКУ обов'язок обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку покладено на платника податків. Визначено, що документом, на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податкового зобов'язання, є податкова декларація. При цьому узгодженою сумою податкового зобов'язання вважається лише сума грошового зобов'язання, обчислена платником податків самостійно та яка відображається в податковій декларації та надається до контролюючого органу у встановлені ПКУ строки. Тобто, ПКУ не передбачено, що авансові внески за січень-лютий 2013 р., нараховані самостійно Державною податковою службою в картках особових рахунків платників податку в автоматичному режимі, вважатимуться узгодженим податковим зобов'язанням.

Основним законодавчим актом, який визначає засади державного контролю, у тому числі й податкового, є Конституція України [7]. Відповідно до її норм «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України». Більше того, згідно з частиною 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

При цьому функції та права органів державної податкової служби визначені ПКУ [3, статтями 19¹ та 20], які передбачають здійснення податкового контролю за дотриманням платниками податків своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів. Податковий контроль у ПКУ [3, стаття 61] розуміється як система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових і касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Саме на цих засадах повинна провадити свою діяльність Державна податкова служба України.

У свою чергу узагальнююча письмова податкова консультація – це оприлюднення позиції контролюючого органу, що склалася за результатами узагальнення податкових консультацій, наданих платникам податків [3, підпункт 14.1.173]. Проте, «Узагальнююча податкова консультація щодо особливостей подання декларацій з податку на прибуток та сплати податку у 2013 році» [5] не є результатом узагальнення податкових консультацій, наданих платникам податків з питання подання декларацій з податку на прибуток та сплати податку у 2013 р., адже у преамбулі вказаної консультації відсутні відомості про результати узагальнення. Тому позиція Державної податкової служби, викладена в «Узагальнюючій податковій консультації щодо особливостей подання декларацій з податку на прибуток та сплати податку у 2013 році» [5] свідчить про перевищення повноважень органу Державної податкової служби, визначених ПКУ [3, статтями 19¹ та 20] як органу, функції якого полягають у здійсненні податкового контролю, а не законодавчого органу.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що неправильне трактування норм чинного законодавства та перевищення повноважень Державною податковою службою України у зв'язку з виданням «Узагальнюючої податкової консультації щодо особливостей подання декларацій з податку на прибуток та сплати

податку у 2013 році» [5] призвело до порушення фінансової безпеки платників податків, що пов'язана з ризиком посилення податкового навантаження, унеможливило сплату податків, а як наслідок – стає загрозою національній безпеці держави.

Висновки

Недосконалість законодавчого забезпечення діяльності підприємств, що проявляється у можливостях різночитання законодавчо-нормативних актів, стає загрозою фінансовій безпеці. У податкових правовідносинах щодо оподаткування прибутку підприємств таке різночитання призводить до штучного збільшення бази для сплати авансових внесків з податку, провокує повторну сплату суми авансового внеску при виплаті дивідендів і виникнення загальної переплати з податку на прибуток, порушує принципи рівності всіх платників податку перед законом і недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації тощо. Зрештою недосконалість законодавчого забезпечення стає загрозою фінансовій безпеці платників податків, що пов'язана з ризиком посилення податкового навантаження та неможливістю сплати податків.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у необхідності обґрунтування засад удосконалення законодавства, що впливає рівень фінансової безпеки підприємств, а також у поліпшенні організації процесу законотворення та експертизи законодавчо-нормативних актів на предмет виникнення загрози фінансовій безпеці.

Література

1. *Петришин О.* Законодавство України у сфері державної безпеки : загальнотеоретичні підходи до визначення / О. Петришин, Д. Лук'янов // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2 [57]. – С. 13-24.
2. *Вихристюк О.С.* Нормативно-правове забезпечення регулювання економічної безпеки підприємств / О.С. Вихристюк // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 2 (25). – С. 231-236.
3. Податковий Кодекс України / Кодекс № 2755-VI від 2 грудня 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні» від 5 липня 2012 р № 5083-УІ. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5083-17/paran3#n3>
5. Наказ Державної податкової служби України «Про затвердження Узагальнюючої податкової консультації щодо особливостей подання декларацій з податку на прибуток та сплати податку у 2013 році» від 21 грудня 2012 р. № 1171 [Електронний ресурс] // Офіційний портал Міністерства доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/uzagalnyuyuchi-podatkovi-konsultatsii/62201.html>
6. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форми податкової декларації з податку на прибуток підприємства» від 28 вересня 2011 р. № 1213 [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1215-11>
7. Конституція України / Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Наказ ДПА України «Інструкція про порядок ведення органами державної податкової служби оперативного обліку платежів до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється органами державної податкової служби» від 18 липня 2005 р. № 276, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 2 серпня 2005 р. за № 843/11123 [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0843-05>